

בין תקווה לאנושיות

יום גדול עמד בפתח. המשכן, בית עבודת ה' הראשון, הושלם. כל ההכנות נעשו. משה חנך אותו לאורך שבעה ימים. ועתה הגיע היום השמיני, ראש חודש ניסן. הכוהנים ובראשם אהרן היו מוכנים להתחיל בעבודתם. אך אז אירע האסון. נדב ואביהוא, שני בני אהרן, העלו "אֵש זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֲתֶם" ה'. אש יצאה מִלְפָּנַי ה' והם מתו. בפסוקים הבאים מתוארות שתי שיחות בין משה לאהרן. הראשונה, מיד עם האסון.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן, "הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לְאָמֹר: בְּקִרְבִּי אֶקְדָּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכְפֹּד". וַיִּדַּם אֶהֱרֹן (ויקרא י, ג).

משה אמר, ואהרן שתק. ככלות השיחה החד-צדדית הזאת ציווה משה לפנות את גופות המתים, ולאחר מכן הורה לאהרן ולבניו הנותרים את דיני האבלות. על כך הוסיף הנחיות למניעת הישנות מקרים כאלה, ומשם עבר לבדיקה אם קורבנות היום הוקרבו. הוא גילה שאהרן ובניו שרפו את שעיר החטאת במקום לאכול אותו כפי שנצטוו:

וְאֵת שְׁעִיר הַחֲטָאת דָּרֹשׁ דָּרֹשׁ מֹשֶׁה, וְהִנֵּה שָׂרָף. וַיִּקְצֹף עַל אֱלֻעָזָר וְעַל אֵיתָמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן הַנּוֹתְרִים לֵאמֹר, "מִדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אֶת הַחֲטָאת בְּמָקוֹם הַקֹּדֶשׁ? כִּי קֹדֶשׁ קִדְשִׁים

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

הוא, ואתה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם לפני ה'. הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה, אכול תאכלו אתה בקדש פֶּאֶשֶׁר צוֹיְתִי".

ויִדְבַר אֶהֱרֹן אֶל מֹשֶׁה, "הֲזֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת חֲטָאתֶם וְאֵת עֲלֹתֶם לִפְנֵי ה', וְתִקְרָאנָה אֹתִי כְּאֵלֶּה; וְאֲכַלְתִּי חֲטָאת הַיּוֹם? הֲיִיטֵב בְּעֵינַי ה'?" וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטֵב בְּעֵינָיו (שם טז-כ).

הצד הפסיכולוגי בשיחות הללו מרתק. בראשונה ביניהן, משה מנסה לנחם את אחיו שאך זה עתה איבד שניים מבניו. הוא אומר לו שה' אמר "בְּקִרְבִּי אֶקְדָּשׁ", כלומר בקרב הקרובים אליי אראה את קדושתו. רש"י מפרש, על פי המדרש: "אמר לו משה לאהרן, 'אהרן אחי, יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום [אנשים הקרובים לקב"ה] והייתי סבור או בי או בך; עכשיו רואה אני שהם [נדב ואביהוא] גדולים ממני וממך". ככל שאדם קדוש יותר, כך גבוהות דרישות של ה' ממנו.

לו האריך משה בדבריו אל אהרן, דומה שהיה אומר לו כך: "אחי, אל תוותר עכשיו. הלכנו כברת דרך ארוכה. העפלנו לפסגות. אני יודע שליבך שבור. גם ליבי. הרי שנינו חשבנו, אתה ואני, שהצרות מאחורינו; שאחרי כל מה שעברנו במצרים ובסוף ובמלחמה בעמלק ובחטא העגל, הגענו סוף סוף אל המנוחה ואל הנחלה. והנה קרה הדבר הנורא הזה. אהרן, אל תוותר. אל תאבד אמונה. אל תתייאש. בניך מתו לא מפני שהיו רשעים אלא מפני שהיו קדושים. הם עשו מעשה פסול, אבל כוונתם הייתה טהורה. הם פשוט התאמצו יתר על המידה". אבל למרות מילות התנחומים הללו, "וַיִּדַּם אֶהֱרֹן". אהרן שתק. ביגונו הנורא לא מצא מילים.

בשיחה השנייה, משה דואג לדבר־מה אחר: לעם, ששעיר החטאת אמור היה לכפר על חטאותיו. כאן, אם יורשה לנו שוב לפתח בדמיוננו את הנוסח התמציתי שבתורה, הוא כמו אמר לאהרן: "אחי, אני יודע שאתה נתון ליגון כבד. אבל אינך רק אדם פרטי. אתה גם הכוהן הגדול. העם זקוק לך שתבצע את חובותיך, יהיו רגשותיך אשר יהיו". ואהרן השיב, אם לחזור על דבריו בפסוק במילים שלנו, "הרי רק היום קרה לי האסון, ובני שהקריבו חטאת ועולה לה' מתו. האומנם היה טוב בעיני ה' לו אכלתי היום, במצבי, את קרבן החטאת?". את משמעותה המדויקת של אמירה זו אנו יכולים רק לשער. אולי זה פשר הדברים: "אני יודע שבדרך כלל אסור לכוהן הגדול להתאבל כאילו היה אדם רגיל. זו ההלכה, ואני מקבל אותה. אבל לו התנהגתי ביום זה של חנוכה המשכן כאילו לא קרה דבר, כאילו לא מתו עליי בניי, האם לא הייתי נראה בעיני העם כאדם חסר לב, כמי שחיים ומוות הם כקליפת השום בעיניו? האם העם לא היה מסיק שעבודת ה' כרוכה בויתור על האנושיות?". הפעם, משה הוא ששתק. אהרן צדק, ומשה ידע זאת.

בחילופי דברים אלה בין האחים מתבטא אומץ מרשים, בשני כיוונים. האומץ של אהרן להתמסר לאבלו ולא לשעות לתנחומים קלים, והאומץ של משה להמשיך הלאה למרות האבל. כפילות זו היא תצורה רגשית חדשה שעתידה לאפיין את עם ישראל לאורך הדורות. עם ישראל הוא עם שסאת סבלו נגרשה מעל ומעבר. אך כמו אהרן, העם הזה לא איבד את האנושיות שלו. הוא לא ניסה להרדים את יגונו, לנון אותו, להקחות אותו. הוא חי אותו במלוא חריפותו. ועם זאת, הוא גם לא איבד את היכולת להמשיך, להביט קדימה, לקוות. כמו משה, עם ישראל לא איבד את אמונתו. אך כמו אהרן, הוא לא נתן לאמונה לאלחש את רגשותיו, את פגיעותו האנושית.

מורכבות זו אפיינה את העם היהודי אחרי השואה. אין מילים שירמימו את האבל ויעצרו את הדמעות. אכן, אנו יכולים לומר - כמו שמשה אמר לאהרן - שהנספים הם טהורים, שהם קדושים, שהם מסרו נפשם על קידוש השם. זה ודאי נכון. ואף על פי כן, "וַיִּדְם אֶהְרֵן". ככלות כל ההסברים והתנחומים הכאב נותר נורא כשהיה. אלמלא כן, לא היינו אנושיים. זהו גם המסר של ספר איוב. רעיו של איוב צידקו את הדין בתנחומיהם, אך אלוהים העדיף את תהום הייאוש של איוב על פני הצדקת הטרגדיה בפי רעיו.

ועם זאת, כמו משה, העם היהודי מצא את הכוחות לקום על הרגליים, לתקוף את התקווה לנוכח הייאוש, לאשר את החיים אל מול פני המוות. שלוש שנים בלבד לאחר שניתן בכפו של מלאך המוות הצליח העם הזה להקים את מדינת ישראל - האישור המובהק ביותר, זה אלפיים שנה, לכך שעם ישראל חי.

משה ואהרן הם כשתי המיספרות במוח היהודי: הרגש האנושי מצד אחד, והאמונה באל, הברית והעמיד בצד האחר. אלמלא האחרון, היינו מאבדים את תקוותנו. אלמלא הראשון, היינו מאבדים את אנושיותנו. לא קל לשמור על האיזון הזה, על המתח בין הקטבים. אך הדבר חיוני. האמונה אינה מחסנת אותנו מפני אסון, אך נותנת לנו את הכוח להתאבל ואז, למרות הכול, לקום ולהמשיך ללכת.